

ה'גדעוני' נחום מנור (מונדרר) מספר על הפלגותיו באוניית הרכש "הזקן"

במרץ 1948 נשלחתי לנאפולי ועליתי על סיפון אוניית המשא "מאסטרלה", שכונתה אחר כך "הזקן" על שמו של יהודה ארזי. הוא בעצמו התהלך על הסיפון והשגיח על העמסת 20 ארגזים שהגיעו משווייץ¹. כל ארגז הכיל תותח - היו אלה תותחי שדה על גלגלי עץ ששרתו בצבאות אירופה לפני עשרות, אם לא יותר, שנים. בפיהם של המלגלים הם זכו לכינוי "נפוליאונצ'יקים". ראיתי אותם כעבור 50 שנים בבית ההגנה בתל אביב, הם דמו עכשיו יותר לחלק ממערכת חיילי עופרת. בימים ההם רק המילה "תותח" העלתה רטט והתפעמות ...

הפיקוד היה בידי דודלה. אני זוכר בערגה את החודשים שבילינו יחד. כל הצוות היה איטלקי, ברובו מדרום איטליה. הקצין הראשון, סיניור פונטנה שמוצאו מטוסקנה, הדגיש כל העת שהוא האיטלקי היחידי בחבורה ואילו כל היתר...ערבים. מלח אחר בשם ג'ובאני לא דיבר איטלקית כלל אלא נפוליטנית! רב החובל מסיציליה דיבר אתו בעזרת מתורגמן. אותו ג'ובאני היה מספר שגיסו עבר ניתוח קשה. "איזה?"; הוא הרהר: "מה אני יודע... אפדיצ'ילין...". דודלה היה מוציא את הסקסטנט של האונייה ושוקע בחישובים, מה שגירה את סיניור פונטנה וגם הוא שיחק עם המכשיר המאובק. לא תמיד החישובים שלהם תאמו, אבל למדתי כבר שבים התיכון לא חייבים לסמוך על ה"פוזישן" - האוניה תגיע תמיד למטרה.

כשעברנו את מיצר מסינה, השתתה שם האונייה ליום אחד. נאלצתי להחביא את המכשירים מתחת לערמת פחם. הוזמנו לביתו של רב חובל לארוחה חגיגית ואז התברר ששנינו נראים כאילו ברחנו זה עתה מבית הסוהר. נכנסנו לחנות בל-בו וכעבור זמן יצאנו משם מהודרים "מכף הרגל ועד הראש" ומוכנים לכל משימה דיפלומטית.

הפלגנו לים האדריאטי ונכנסנו לנמל קטן בשם שיבניק ביוגוסלביה. כאן היינו אמורים להעמיס משלוח נשק גדול מצ'כוסלובקיה. טפלו בנו בנאמנות שרותי הביטחון. ראש המשטרה היה מגיע בבקר והולך עם הטבח לשוק לקנות ירקות, לוקח את הכביסה, וגם מעביר לנו ידיעות אודות המשלוח אשר הגיע מפראג בטלפרינטר של הבולשת. חיכינו לבוא המשלוח ובינתיים הדבר היחידי שאפשר היה לעשות בעיירה, זה לטייל על הרציף בערב ולשתות מיץ פטל - "מאלינוב". היה עוד להיט אחד: משחת שיניים, אשר שמה ביוגוסלבית "פאסטה נא זובי" הלהיב את הישראלים וגרם לקנייתם. כדי להחיות את האווירה, הצבנו על הסיפון גרמופן עתיק עם מנזלה ומדי ערב השמענו שירי עם איטלקיים, פתאום הפכנו למרכז בידור של המקום. היוגוסלבים התייחסו אלינו בכבוד גדול; בעיניהם היינו "ברייסקה פרטיזני" הנלחמים באימפריאליזם בריטי ומשתייכים למשפחת הגוש הסוציאליסטי. הם העניקו לדודלה ולי מדליה עם כוכב אדום מטעם ארגון הפרטיזנים. לבסוף הגיעו הקרונות עם המשלוח המצופה מצ'כיה, ממש עד הרציף. לאחר ההעמסה הפלגנו דרומה. רק מלחשוב מה יש לנו בארגזים, אפשר היה לקבל סחרחורת: נוסף על התותחים היו שם 5000 רובי מאוזר ("הרובים הצ'כים") וחמישה מיליון כדורים! כמובן צריך להסתכל על זה בפרופורציה של שנת תש"ח. המלחים האיטלקים עשו חשבון שנשהה בארץ לפחות שבוע לצורך הפריקה ותכננו לעשות חיים בבתי זונות. ברוב תמימותי התחלתי להתווכח אתם, שאולי הם רגילים לנאפולי, אבל בארץ לא קיימים מוסדות כאלה. הם צחקו ואמרו שייקחו אותי אתם ואווכח. חיפה הייתה עוד בשליטת הבריטים ועל כן תוכננה הפריקה להתבצע בתל אביב, זה סיבך עוד יותר את לוח הזמנים. ימים אחדים לפני ההגעה קבלתי מברק כו כתוב, שאם נעצר על ידי כלי שיט עוין - עלינו להטביע את האונייה. ירדנו עם דודלה לחדר המכונות ואתרנו את המגופים, אותם יש לפתוח במקרה כזה.

לא היו לנו פקוקים לגבי הביצוע אבל נותרה בעיה קטנה: בעת הירידה למצולות האם עלינו לעמוד על גשר הפיקוד ולהצדיע או סתם לשיר "התקווה"? (כך זכרנו מן הסרטים). באחר הימים קבלתי מברק על הכרזת המדינה. שמענו את החדשה בבי.בי.סי. נכנסנו בלילה לנמל תל אביב וכאן ציפתה לנו הפתעה - כמעט כל גדולי הישוב באו לקבל את פנינו. מה שעוד יותר חשוב: כל יוצאי סלוניקי גויסו למבצע הפריקה אשר התנהל בעילות ובמהירות מדהימה. הסלוניקאים התנפלו על המחסנים. לאיטלקים יצאו העיניים. הארגזים ממש עפו מבטן האונייה ונערמו על ה"מעונות". בהגיעם למזח חזר המעשה על עצמו. המשאיות החלו לנוע ולעזוב את שטח הנמל. בתל אביב נפוצה כבר הידיעה על הגעת הנשק ואנשים רבים התקהלו באמצע הלילה על יד שערי הנמל, ספרו את המשאיות ורבים בכו. צעדנו ברחובות השוממים והמואפלים וכל צעד השמיע קול חריקה של זכוכית שבורה. התברר שבמשך היום הגיחו מטוסים מצרים והפציצו את העיר. ישראל גלילי לקח אותנו בג'יפ לסיור בתל אביב.

¹ העמסת התותחים התבצעה בנמל מרסיי. לאחר מכן האונייה גם נכנסה לנמל נאפולי ע"מ להצטייד בפחם ובמטען כיסוי.

הוא הכניס אותנו לאיזו מסעדה ושם בדיוק נערכה שמחה כלשהי. עבורנו זה היה הלב קרב אמיתי (ואולי גם לנוכחים) - היינו מלוכלכים, מיוזעים, מצופים אבק פחם, בבגדי עבודה מטונפים ונקלענו לאולם חגיגי ומקושט, מלא אור, ובין שולחנות ערוכים בכל טוב. קהל במיטב מחלצותיו! הרגשנו מאוד לא בנוח, כאילו שנפלנו מכוכב לכת אחר ומיהרנו להסתלק.

לפנות בוקר הופסקה הפריקה והפלגנו ללב ים מחשש הפצצת המטוסים. המלאכה הושלמה בלילה השני והפלגנו שוב צפונה - למגינת לבם של אנשי הצוות. כל תכנוניהם ירדו לטמיון. בדיבוריהם נצטיירו הסלוניקאים כשדים, בחייהם לא ראו פריקה מטורפת כזאת. התותחים לא נשארו זמן רב בארגזיהם; תוך יממה פעלו ורעמו בכביש ירושלים ובדגניה. סופר לי שלמחרת היום הופיע מאמרו שלמשה שרתוק ב"דבר" והוא העריך שהתותחים הביאו למפנה במערכה בשתי החזיתות.

סופר גם שהצוות אשר הפעילו את ה"ארטילריה" היו מורכבים מאנשי גח"ל רוסיים יוצאי הצבא האדום, וכל הפקודות בקשר ניתנו ברוסית ...

בהפלגה שניה משיבניק העמסנו פריטים לא פחות מלהיבים. נוסף ל-10.000 רובים צ'כים היו הפעם 35 מיליון כדורים ובתור קצפת לקישוט העוגה: 2200 מקלעים בינונים ("שפנדאו") ו-1100 מקלעים כבדים ("בזה"). זכינו גם לאורחים להפלגה הביתה: קבוצת אנשי פלמ"ח אשר הפעילו מחנות אמונים של גח"ל בצ'כיה תפסו איתנו טרמפ. הפעם העמסנו גם כמות פחם עודפת שתאפשר חזרה מתל אביב ללא תדלוק, כל הסיפון הפך לערמת פחם גדולה. הבחורים הסתובבו כל היום על הסיפון ובמהרה נראו מפויחיס כמו כורי פחם. הם לא היו רגילים למטבח איטלקי (פסטה 3 פעמים ביום) ודרשו רק סלטי ירקות. ג'יבאני היה מביא להם את מבוקשם ומלמל מתחת לאף: "ברבארי...". הפייטרים האלה לא יכלו לעמוד בפיתוי כל הארגזים מלאי בשק ולמרות אזהרתנו פתחו אחד מהם המכיל מקלעי "שפנדאו". במהרה הפכה האוניה לשדה מטווחים ומכל פינה הדהדו היריות. אך איזו בושה - הכלים ירו רק יריות בודדות וסרבו לירות אש שוטפת אשר למענה נוצרו. איש איש הסתגר בפינתו על הסיפון. כדי להציל את כבודו הצבאי ולהוכיח את עליונותו - פירק והרכיב, פירק והרכיב ו... שוב אותו דבר! הכלי מסרב לירות אש שוטפת. הם הסתובבו בבושת פנים כי גם גאוותם המקצועית נפגעה קשות וגם נמנעה מהם הזדמנות חד פעמית לערוך פנטאזיה ללא פיקוח על התחמושת... סופר לי אחר כך שאת הבעיה פתר בארץ נשק באחד הקיבוצים ששלב כל כלי בתורו עם משור מכוני ובצע הרצה פרימיטיבית אך יעילה של כמה שעות - והכלים התחילו לפעול.

כשהגענו לתל אביב חזר על עצמו חזיון הפריקה המואצת. בעוד מועד בקשתי שלתקופת הפריקה יחליף אותי גדעוני אחר וסדרתי מפגש לילי עם קרובי משכונת בורוכוב וצפון תל אביב. אכן הגיע שמשון והוא שהשתתף בהפלגה מחוץ לנמל במשך היום ואילו אני ביליתי עם דודותיי ובני דודי אשר עד כה היה להם שמץ של מושג: במה שאני עוסק ולמה זה פתאום עזבתי את הקיבוץ.

לחווית "הזקן" התגנב צליל צורם אחד. צורף לנו עוד נוסע - בן ירושלמי, כביכול מטעם הרכש. מן ההתחלה התחיל להתנהג כמו בעל בית מתנשא, התערב וניהל עיניינים. הדבר מאוד חרה לנו, לא היינו רגילים לצורה כזאת של התנהגות. בהפלגה חוזרת בקשנו שנינו להשתחרר, וניתן לנו.